

เส้นใยในงานศิลปะ

Fiber in Art

ผกามาศ สุวรรณนิภา ¹

บทคัดย่อ

การใช้เส้นใยในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เรียกว่าศิลปะเส้นใย (Fiber Art) ในอดีตมีรากฐานมาจากงานหัตถกรรม (Craft) เช่น การทอผ้า การเย็บปักถักร้อย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบครัวเรือนและเกิดการสร้างงานหัตถกรรมของชุมชนสตรี จากงานประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้และของประดับตกแต่งบ้านก็กลายเป็นวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น การนำวัสดุเส้นใยไปใช้ไม่ได้มีคุณค่าเพียงงานหัตถกรรมเท่านั้นเนื่องจากขอบเขตของงานศิลปะในปัจจุบันเปิดกว้างทางการแสดงออกด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ดังนั้นการจำแนกศาสตร์ศิลปะเส้นใยจึงได้รับการยอมรับในระดับสากล จากการศึกษาพบว่าศิลปะจากเส้นใยมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อ และสุนทรียภาพในการคิดสร้างสรรค์ มีคุณค่าในการสร้างสรรค์เทียบเท่าศาสตร์อื่น

ผู้สร้างงานศิลปะจากเส้นใยในระดับสากลได้รับการยอมรับในฐานะศิลปิน ส่วนในประเทศไทยก็มีศิลปินที่สร้างสรรค์งานประเภทนี้อยู่มาก ปัจจุบันมีการเปิดสอนหลักสูตรไฟเบอร์อาร์ตในหลายสถาบันเพราะเปิดกว้างแนวทางใหม่ในการแสดงออกทางศิลปะ เช่น ศิลปะสิ่งทอ (Textile Art) และศิลปะจากผ้า (Fabric Art) รวมถึงงานออกแบบแฟชั่น (Fashion Design) ศิลปินและนักออกแบบสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการใช้เส้นใยที่มีเอกลักษณ์ ศิลปะเส้นใยในประเทศไทยส่วนใหญ่ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบแต่ในทางศิลปะจะถูกจัดเป็นเทคนิคของประเภทศิลปะสื่อประสม (Mixed Media) ไม่ว่าคุณค่าของงานศิลปะเส้นใยจะถูกจัดให้มีความอยู่ในศิลปะประเภทใดก็ตามอยู่ที่การตีความหมายในเชิงสุนทรียศิลป์ในงานแต่ละประเภทหรือคุณประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ศิลป์

คำสำคัญ : ศิลปะเส้นใย, ศิลปะสิ่งทอ, ศิลปะจากผ้า, งานหัตถกรรม

¹ ผศ.ดร., อาจารย์ประจำสาขาการศึกษาศิลปะการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

The use of fibers in the creation of art, formerly known as fiber art, originally comes from handicrafts since the past, such as weaving and embroidery, which is a way of life for households and the creation of handicrafts in the women's community. From utensils and home decorative handicrafts, this has become a unique expression of local culture. The use of fiber materials is not only valuable in handicrafts, since the scope of art is currently open to express in a variety of styles; therefore, the classification of fiber arts has been accepted internationally. From the study, it is found that fiber art is related to local culture, beliefs and aesthetics in creativity and representing the same creative value as other sciences.

Artists who create art from fibers in foreign countries are widely accepted. In Thailand, there are many artists who create this type of work. Currently, fiber arts courses are offered at many institutions as they open up new approaches to artistic expression such as textile art and fabric art including fashion design, artists, conceptual designer, form, styles and techniques for using unique fibers. Most of the fiber arts in Thailand are applied to design, but in the Art, it is classified as technique of the mixed media art, regardless of the value of the fiber arts in any type of art depending on the artistic interpretation of each type of work or benefit commercial art.

Keywords : Fiber Art, Textile Art, Fabric Art, Craft

วิวัฒนาการของวัสดุเส้นใย (Fiber) แต่เดิมเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก อยู่ในรูปแบบของงานหัตถกรรม (Craft) และงานประดิษฐ์ เส้นใยสามารถแบ่งตามลักษณะของที่มาได้ 2 ประเภท คือเส้นใยธรรมชาติ (Natural Fiber) เส้นใยสังเคราะห์ (Synthetic Fiber หรือ Artificial Fibers) เส้นใยจากธรรมชาติแบ่งได้ 3 ประเภท เส้นใยจากพืช เส้นใยจากสัตว์ และเส้นใยจากแร่ธาตุ ส่วนเส้นใยสังเคราะห์นั้นถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการสังเคราะห์ทางเคมี ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรวมโมโนเมอร์เพื่อสร้างโพลิเมอร์หรือโพลิเมอร์ (Polymerization) โดยมีวิธีการนำเส้นใยไปใช้ที่หลากหลายรูปแบบตามลักษณะของเส้นใยและตามลักษณะของประเภทของงาน เช่น การทำเป็นเส้นด้าย ถักเชือก การย้อมเส้นใยให้เป็นเยื่อหยาบ และละเอียดเพื่อนำไปทำเป็นแผ่นกระดาษ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเทคนิคการขึ้นรูปแบบให้มีโครงสร้างและตกแต่งให้เกิดความสวยงามด้วยเทคนิคต่าง ๆ เช่นการทอ การถัก การอัด การสาน การปักลูกบิด การย้อมสี การเขียนสีบาติก การเย็บ การฟอก การร้อย การปั่นเส้นใย การออกแบบพื้นผิว การทอพรม ศิลปะเครื่องแต่งตัว สื่อผสม ประติมากรรมและอื่น ๆ อีก

มากมาย รวมไปถึงการตกแต่งด้วยการย้อมสีเพื่อสร้างลวดลายตามวิถีธรรมชาติและใช้สารสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเส้นใย (Fiber) กับสิ่งทอ (Textile) มีอิทธิพลสืบต่อกันมาแต่สมัยศตวรรษที่ 19 เมื่อวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์เจริญขึ้น จึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดวัสดุเส้นใยในงานหัตถกรรมแนวทางใหม่ และพัฒนาไปสู่การสร้างสรรค์งานวิจิตรศิลป์ (Fine Art) ศิลปะเส้นใยของกลุ่มศิลปะในแบบของผู้หญิง (Feminine Art) หมายถึง ศิลปะแบบของผู้หญิงที่สะท้อนความเป็นสตรี อาจมีความเชื่อมโยงกับศิลปะสตรีนิยม (Feminist Art) ที่มาจากการเรียกร้องความเท่าเทียมในการแสดงออกของสตรี ซึ่งเป็นการเปิดตัวของศิลปะเส้นใย แสดงให้เห็นว่างานสิ่งทอจึงมิใช่เป็นเพียงแค่งานฝีมือที่ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น แต่ได้ยกระดับคุณค่าให้ได้รับการยอมรับเทียบเท่างานศิลปะประเภทอื่น ๆ

ศิลปะเส้นใย (Fiber Art) หมายถึง ศิลปกรรมที่มีวัสดุประกอบด้วยเส้นใยธรรมชาติหรือเส้นใย สังเคราะห์และส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น เส้นด้าย ผ้า สิ่งทอ เป็นต้น มุ่งเน้นความสำคัญที่แนวความคิดและการใช้สื่อวัสดุของศิลปินเพื่อแสดงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์

ประวัติศิลปะเส้นใย

คำว่า ศิลปะเส้นใย (Fiber Art) ถูกนำมาใช้โดยนักภัณฑารักษ์และนักประวัติศาสตร์ศิลป์ เพื่ออธิบายถึงผลงานของศิลปินและช่างฝีมือที่ทำตามกันมาตั้งแต่ช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ผ่านมามีงานศิลปะและงานออกแบบที่ผลิต ศิลปะบนผ้า และศิลปะสิ่งทอ (Fabric Art, Textile Art) เพิ่มขึ้นมาก ในปี ค.ศ. 1980 งานฝีมือได้รับการยอมรับมากขึ้น ไม่เพียง แต่งานที่ใช้สื่อจากเส้นใยแต่รวมถึงสื่ออื่น ๆ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของศิลปินที่ให้ความสนใจ ศิลปะเส้นใยจึงได้รับการยอมรับให้เป็นศิลปะที่ไม่ได้มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยดังที่ผ่านมา

ปี ค.ศ.1960 และปี ค.ศ. 1970 เป็นช่วงเวลาแห่งการปฏิวัติศิลปะเส้นใย เส้นใยไม่ได้ใช้เพียงการทอผ้า โครงสร้างเส้นใยได้พัฒนาแปรรูปลักษณะให้เกิดการสร้างขึ้นในรูปแบบการถักทอ เกลียว การถักไหมพรม การจีบ การพันและการผูก ศิลปินในสหรัฐอเมริกาและยุโรปได้สำรวจคุณสมบัติของวัสดุเส้นใย เพื่อพัฒนาผลงานในลักษณะที่แตกต่างจากงานสิ่งทอทั่วไป สามารถแขวนหรือตั้งได้อิสระด้วยรูปแบบสองมิติหรือสามมิติ แบบแบนเป็นระนาบหรือแบบมีปริมาตรสูงต่ำหลายระดับชั้น

การเคลื่อนไหวของผู้หญิงในยุคเดียวกันมีความสำคัญต่อการเพิ่มขึ้นของศิลปะเส้นใย จากข้อมูลที่ผ่านมาพบความเชื่อมโยงที่น่าสนใจมาตั้งแต่ดั้งเดิมว่าศิลปะสิ่งทอมีส่วนสัมพันธ์กับสตรี เพราะศิลปินเส้นใยทั้งหมดเป็นสตรี นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1980 เป็นต้นมา การทำงานของเส้นใยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์น นอกจากนี้การทดลองวัสดุและพัฒนาเทคนิคกระบวนการเฉพาะตัวก็เป็นสิ่งใหม่ในการสร้างผลงานที่ต้องเผชิญกับประเด็นทางวัฒนธรรมเช่น กลุ่มสตรีนิยม (Feminism) ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสตรี การเมือง สังคมและพฤติกรรมศาสตร์ เป็นต้น

ด้วยแนวคิดเฉพาะด้านวัสดุของเส้นใยที่มีคุณสมบัติ คุณลักษณะ และคุณค่า ด้วยตัววัสดุเองแต่ยังสามารถเพิ่มคุณลักษณะพิเศษด้วยความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นโจทย์ให้ศิลปินต้องแสวงหาวิธีการแสดงออกและท้าทายความคิดในการทดลองค้นหาวิธีการถ่ายทอดด้วยวัสดุที่ตรงกับจริตของแต่ละบุคคล คนส่วนใหญ่มักคิดว่าเส้นใยเป็นวัสดุที่นุ่มนวลบางเบาใช้เพียงเพื่อประดับตกแต่ง นอกจากรูปลักษณ์ที่มีความนุ่มนวลแล้วโครงสร้างการประสานตัวของเส้นใยแต่ละหน่วยได้สร้างมวลและปริมาตรที่แสดงความแข็งแรงตามสถานะ นั่นจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เชื่อมโยงไปสู่ความเป็นเพศหญิงและด้วยบริบททางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความหมายและคุณค่าของศิลปะจากเส้นใยและศิลปะสิ่งทอในอีกแง่มุมหนึ่ง

เทคนิคและรูปแบบงานศิลปะที่สร้างสรรค์ด้วยวัสดุเส้นใย

การเคลื่อนไหวของศิลปะเส้นใย และศิลปะสิ่งทอในปัจจุบันมีความหลากหลายรูปแบบจากข้อมูลพื้นฐานทางด้านเทคนิคกระบวนการ พบว่าเทคนิคส่วนใหญ่มาจากงานหัตถกรรมหรืองานสิ่งทอตามแบบฉบับดั้งเดิมของแต่ละวัฒนธรรม ส่วนรูปแบบศิลปะร่วมสมัยในปัจจุบันนั้นเส้นใยทำหน้าที่เป็นวัสดุร่วมกับสื่อผสมอื่น ๆ ด้วย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กับศิลปินได้เปิดกว้างทางความคิดในการเลือกวัสดุและรูปแบบที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคล รูปแบบงานศิลปะเส้นใยร่วมสมัยมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปถึงขนาดใหญ่ทั้งงาน 2 มิติ และ 3 มิติ รวมถึงศิลปะจัดวาง (Installation Art) วัตถุเส้นใยธรรมชาติจากพืชและสัตว์ถูกนำมาแปรรูปเป็นวัสดุพื้นฐานคือ เส้นด้าย และเชือก ส่วนเส้นใยชนิดอื่นก็ถูกนำมาประยุกต์ใช้ปรับตามกระบวนการสร้างสรรค์ ศิลปินมีวิธีการนำเสนอศิลปะเส้นใยในมิติใหม่ด้วยเทคนิควิธีการหลากหลายมากขึ้น

การศึกษานี้สามารถยกตัวอย่างกระบวนการทางเทคนิค การนำเส้นใยมาสร้างรูปแบบทางศิลปะดังนี้

1. การใช้เส้นใยเป็นตัวสร้างงานบนผืนผ้า การเย็บ การปัก การสอย
2. การนำเส้นใยมาถักแบบต่าง ๆ การถักปม ถักโครเชต์
3. การนำเส้นใยมาทอ การทอมือ การทอด้วยเครื่องจักร
4. การนำเส้นใยไปสร้างสรรค์ด้วยการย้อมสี และฟอกสี การมัดย้อม การเขียนสีบาติก
5. การถอดแบบรูปทรงด้วยเส้นใย โดยใช้แบบพิมพ์
6. การใช้เส้นใยในการขึ้นรูป สร้างรูปทรง 3 มิติ
7. การใช้เยื่อของเส้นใยมาทำกระดาษ และใช้เทคนิคการตัดและการพับในการสร้างสรรค์

เทคนิคการเย็บ

ภาพที่ 1 : เทคนิคการเย็บการปักด้วยมือ (1)

ศิลปิน : Kazuhito Takadoi

การใช้เส้นด้ายมาเย็บมือเดินเส้นถอยหลัง รูปแบบสองมิติ

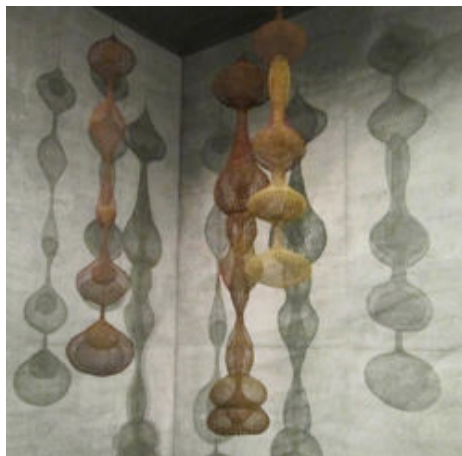

ภาพที่ 2 : เทคนิคการเย็บ และการซ้อนชั้นของผ้า (2)

ศิลปิน : Rosie James. "Doris, Ingrid, Lara, Carole". (2552).

การใช้เส้นด้ายมาเย็บมือเดินเส้นเป็นรูปทรงคน บนผ้าไหมแก้วซ้อนชั้น รูปแบบสองมิติ

เทคนิคการถัก

ภาพที่ 3 : เทคนิคการถัก (1)

ศิลปิน : Ruth Asawa (2548)

การใช้เส้นลวดมาถักเป็นรูปทรงโปร่ง ใช้แสงและเงาประกอบการสร้างมิติของชิ้นงาน
รูปแบบศิลปะจัดวาง (Installation Art)

ภาพที่ 4 (ซ้าย) : เทคนิคการถัก (2)

ศิลปิน : Sonja Baume "Crocheted membrane"

แสดงการรับรู้เกี่ยวกับร่างกาย ความหมายของการเป็นมนุษย์โดยใช้กระบวนการทางการทดลอง
วิทยาศาสตร์สร้างเส้นใย การถักโครเชย์ เป็นรูปทรงที่บอบบางและโปร่ง รูปแบบศิลปะจัดวาง (Installation Art)

ภาพที่ 5 (ขวา) : เทคนิคการถัก (3)

ศิลปิน : Vanessa Barragao "Life flow coral" (2561)

นำวัสดุเส้นใย เชือก ไหมพรมในการถักโครเชย์ สร้างรูปทรงธรรมชาติจากทะเล
ขึ้นรูปทรงอิสระและนำมาประกอบเป็นงานรูปแบบศิลปะสิ่งทอ

เทคนิคการทอ

ภาพที่ 6 : เทคนิคการทอ (1)

ศิลปิน : Peter Collingwood. "Inspirational Weave" (2556).

การใช้เส้นด้ายมาทอเป็นผืน ซึ่งแนวสลับจังหวะเส้นและสีแสดงโครงสร้าง รูปแบบศิลปะสามมิติ

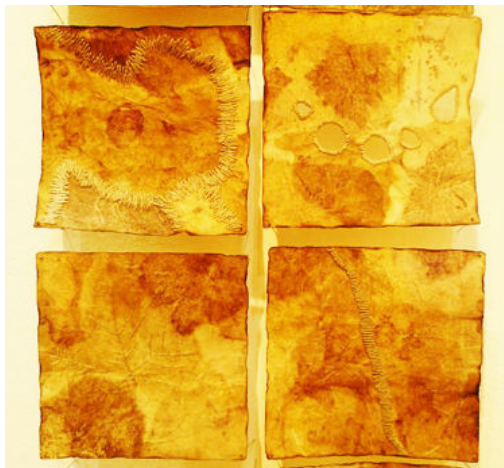

ภาพที่ 7 : เทคนิคการทอ และย้อมสี (2)

ศิลปิน : Magdalena Abakanowicz. "Abakan Red" (2512)

การใช้เชือกป่านครนารายณ์มาทอและถักเป็นผืนขนาดใหญ่
รูปทรงอิสระใช้การแขวนด้วยการประกอบโครงสร้างเหล็ก รูปแบบประติมากรรม และศิลปะสิ่งทอ

เทคนิคการย้อม

ภาพที่ 8 : เทคนิคการย้อม และการปัก (1)

ศิลปิน : Caroline Bell. "Eco Printing".

การใช้สีย้อมผ้าธรรมชาติในการสร้างพื้นผิวและปักไหมประกอบรูปทรงเพื่อสร้างจังหวะ และลดทอน รูปแบบศิลปะสื่อผสม และศิลปะสิ่งทอ

ภาพที่ 9 : เทคนิคการย้อม การขึ้นรูปเส้นใย (2)

ศิลปิน : Martien Van Zuilen. "Standing Tall". (2561).

การใช้เส้นเชือกมาถักขึ้นรูปทรง และการย้อมไล่ค่าน้ำหนักสี รูปแบบศิลปะสามมิติ

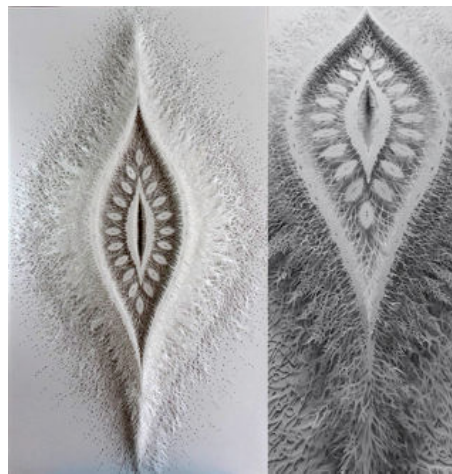
เทคนิคการตัด

ภาพที่ 10 : เทคนิคการตัด (1)

ศิลปิน : Karen Margolis. "Garden of Mutei". (2560).

การใช้เส้นใยมาทำเยื่อกระดาษและนำมาตัดเป็นลวดลาย ใช้การทับซ้อนของพื้นผิวให้เกิดมิติ และใช้เส้นด้ายประกอบ รูปแบบศิลปะจากกระดาษ (Paper Art)

ภาพที่ 11 : เทคนิคการตัด (2)

ศิลปิน : Tomoko Shioyasu. "Self Illusion". (2558).

การใช้เส้นใยมาทำเยื่อกระดาษและนำมาตัดเป็นลวดลายให้เกิดการทับซ้อนของพื้นผิว เกิดมิติของรูปทรงอิสระ รูปแบบศิลปะจากกระดาษ (Paper Art)

เทคนิคการถอดแบบ และ การขึ้นรูป

ภาพที่ 12 : เทคนิคการถอดแบบและขึ้นรูป (1)

ศิลปิน : Vally Nomidou. "Figures" (2544).

สร้างงานจากแนวความคิดการเย็บวยาตนเอง รูปทรงร่างกายมนุษย์ใช้เทคนิคการขึ้นรูปจากเยื่อกระดาษ
การถอดแบบ รูปแบบประติมากรรม (Sculpture)

ภาพที่ 13 : เทคนิคการถอดแบบและขึ้นรูป (2)

ศิลปิน : Susan Grabel. "Venus inside and out". (2551).

การใช้เยื่อธรรมชาติมาย่อยสลายเป็นวัสดุขึ้นรูปด้วยการถอดแบบ รูปแบบประติมากรรม

เทคนิคการพับ

ภาพที่ 14 : เทคนิคการพับ (1)

ศิลปิน : Richard Sweeney. "Shell". (2553).

การใช้กระดาษเป็นวัสดุในการสร้างรูปทรงด้วยเทคนิคการพับ รูปแบบประติมากรรมกระดาษ

ภาพที่ 15 : เทคนิคการพับ 2๒)

ศิลปิน : Matt Shilan. "Retina". (2558).

การใช้กระดาษเป็นวัสดุในการสร้างรูปทรงด้วยเทคนิคการพับ รูปแบบประติมากรรมกระดาษหมุนต่ำ

เทคนิคการขีด

ภาพที่ 16 : เทคนิคการขีด (1)

ศิลปิน : Raija Jokinen. "Papyruksen sini". (2558).

การใช้เส้นใยจากเชือก ด้ายมาพัน ขด และขมวด เป็นวัสดุในการสร้างพื้นผิวให้เกิดจังหวะในรูปทรง
รูปแบบศิลปะสองมิติ

ภาพที่ 17 : เทคนิคการขีด (2)

ศิลปิน : Valerie Buess. "Sea Creatures Art". (2555).

การใช้เส้นใยจากเยื่อกระดาษมาขด เป็นวัสดุในการสร้างพื้นผิวให้เกิดจังหวะในรูปทรง
รูปแบบประติมากรรมกระดาษ ใช้การซ้ำของปริมาณรูปทรงสร้างมิติ

เส้นใย (Fiber) ที่คนส่วนใหญ่รู้จักกันนั้นอยู่ในกลุ่มสิ่งทอ (Textile) กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม (Fabric) เป็นเสื้อผ้าอาภรณ์ที่มีการออกแบบที่ข้องเกี่ยวกับประโยชน์ใช้สอยของมนุษย์เป็นหลัก เส้นใยจึงเป็นเพียงวัสดุแปรรูปที่นำไปสร้างให้เกิดการใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น ต่อมาเมื่อศิลปะเปิดกว้างมากขึ้นศิลปินจึงมีโอกาสดำเนินการเปิดมุมมองความคิดในการถ่ายทอดศิลปะประเภทนี้ มีกลุ่มผู้สร้างงานแพร่หลายมากขึ้น จากการวิเคราะห์วัฒนธรรมของชนชาติตะวันตกและตะวันออก มีธรรมเนียมจารีตประเพณีการแต่งกายที่ต้องใช้การประดับตกแต่งที่แสดงถึงยศถาบรรดาศักดิ์ มีการสืบทอดเทคนิคพิเศษและความเป็นจิตวิญญาณที่มากับกระบวนการทำ การสร้างให้เกิดความหมายที่ลึกซึ้งมิใช่เพียงภาพลักษณ์ที่งดงามภายนอก โดยกลุ่มคนที่ทำงานประเภทเย็บปักถักร้อยส่วนใหญ่เป็นสตรีหรือช่างที่มีความประณีตละเอียดอ่อน ซึ่งบุรุษมองว่ามีใช้หน้าที่ของผู้นำครอบครัว ตามเกียรติและศักดิ์ศรีในการสร้างภาพของความเข้มแข็ง จากข้อสังเกตในการแสดงออกของศิลปะเส้นใยสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมบางอย่างที่สอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบงานศิลปะที่มีนัยยะแฝงซึ่งส่งผลต่อวิวัฒนาการของศิลปะจากเส้นใย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวทางสังคม สภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ ความเชื่อและวัฒนธรรม อันเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัสดุเส้นใยของแต่ละชนชาติด้วย การศึกษารูปแบบวัสดุที่นำมาเป็นเส้นใยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่าประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งอยู่ในเขตเมืองร้อน มีพื้นที่ส่วนใหญ่ในการทำกสิกรรม การเพาะปลูกพืชที่นำมาเป็นอาหารและยารักษาโรค เนื่องจากมีภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยในการเติบโตของพืช เส้นใยจากพืชมาจากระบบประกอบของเซลลูโลส (Cellulose) การเรียนรู้ที่จะประยุกต์ใช้พืชในแต่ละส่วนจึงมีกระบวนการที่แตกต่างกันออกไป ส่วนที่นำไปเป็นอาหาร ส่วนที่นำไปทำเครื่องนุ่งห่ม ส่วนที่ใช้เป็นยารักษาโรค และส่วนที่นำไปสร้างเป็นที่อยู่อาศัย ด้วยปัจจัยในการพึ่งพิงธรรมชาติของคนเอเชียจึงมีความใกล้ชิดกับพืช ดังนั้นการประยุกต์ใช้เส้นใยธรรมชาติจากพืชจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เกิดวิวัฒนาการของการใช้เส้นใยเพื่องานหัตถกรรมมาช้านาน ส่วนชาติตะวันตกที่อาศัยในดินแดนภูมิอากาศหนาวเย็น มีแหล่งทรัพยากรแร่ธาตุที่ใช้ในงานอุตสาหกรรมหลัก และถ่านหิน มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดในชีวิตประจำวันก็คือการเลี้ยงสัตว์ มีการปลูกพืชผักผลไม้บางชนิดที่เติบโตได้ในพื้นที่มีอุณหภูมิหนาวเย็น ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ได้วัสดุเส้นใยที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น เส้นใยจากสัตว์มาจากระบบประกอบของโปรตีน (Protein) ชาวตะวันตกมีวัฒนธรรมการปรุงอาหารจากเนื้อสัตว์ และใช้หนังสัตว์มาทำเครื่องนุ่งห่ม ด้วยเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม จึงกล่าวได้ว่าวัตถุดิบที่ใช้ในการสร้างสรรค์ขึ้นอยู่กับความเอื้ออำนวยของแหล่งวัตถุดิบ วิถีชีวิตความเป็นอยู่สร้างกระบวนการพัฒนารูปแบบ

ข้อสังเกตว่าวัสดุจากเส้นใยได้รับความนิยมเฉพาะกลุ่ม อาจเป็นเพราะวัสดุจากเส้นใยเป็นวัสดุที่มีคุณลักษณะเหมาะสมกับการใช้งานบางประเภท แม้จะมีมวลเบา และอ่อนนุ่มแต่ก็มีความยืดหยุ่นในการรองรับน้ำหนักได้ดีเพราะการประสานตัวของปริมาตรเส้นใยทำให้เส้นใยมีความเหนียวแน่น อาจมีข้อจำกัดเรื่องความคงทนและการเก็บรักษา สามารถนำเส้นใยมาดัดแปลงเพื่อเอื้ออำนวยต่อประโยชน์การใช้งานในระดับครัวเรือนจนถึงงานระดับอุตสาหกรรม

ที่มา : <https://www.baanlaesuan.com/64878/design/design-update/designer-of-the-year-awards-2017>

น้ำฝน ไส้ศัตรูไกล ศิลปิน และนักออกแบบสิ่งทอ (Artist and Textile Designer) และนักออกแบบเครื่องแต่งกาย (Fashion Designer) ผลงานสร้างสรรค์เป็นงานออกแบบที่มีความเป็นศิลปะผสมผสานอยู่ น้ำฝนใช้รูปทรงเรขาคณิตในการออกแบบลวดลายให้มีความร่วมสมัย มีลักษณะเฉพาะในการใช้มิติของสี และใช้การทับซ้อนของเส้นใย โดยศึกษาวัฒนธรรมลักษณะของผ้าทอท้องถิ่น การสร้างสรรค์งานจากผ้าแก้ว ผ้าอแกนซ่า ทั้งเย็บ ทอ ขึ้นรูป สร้างแบรนด์รองเท้า กระเป๋า และเป็น Designer of the year 2019 สาขา Textile and Fabric Design

ภาพที่ 19 : อิมหทัย สุวัฒน์ศิลป์ ใช้เส้นผมถักเป็นปลอกหมอนที่พื่อใช้ขณะรักษาโรคมะเร็งที่โรงพยาบาลและนำมาจัดแสดงในนิทรรศการ DNA พ.ศ.2555

ภาพที่ 20 : อิมหทัย สุวัฒน์ศิลป์ รูปปั้นขนาดครึ่งตัวของศิลปินโดยคลุมใบหน้าด้วยเส้นผมที่ถักเป็นตาข่าย ในนิทรรศการ “ออกเรือน” พ.ศ.2550

ที่มา : https://www.sarakadeelite.com/arts_and_culture/imhathai-unseen/

อิมหทัย สุวัฒน์ศิลป์ ศิลปินหญิงร่วมสมัยที่ใช้เส้นผมในการสร้างผลงาน ถ่ายทอดความรู้สึกที่เกิดจากประสบการณ์ในแต่ละช่วงเวลาของชีวิต เส้นผมเป็นสื่อในการแสดงออกเสนอด้วยเทคนิคการถักโครเชย์ การตั้งคำถามถึงชีวิตบทใหม่ของตัวเองและขนบธรรมเนียมประเพณีการแต่งงาน ในนิทรรศการชื่อ “ออกเรือน: Rebirth” เมื่อปี พ.ศ. 2557 ใช้สัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นผู้หญิง เช่น โบหน้าผู้หญิงที่ถูกคลุมตาข่าย และรูปทรงเชิงกรานของผู้หญิงที่ถูกคลุมด้วยตาข่ายที่ถักด้วยเส้นผมเช่นกัน

ภาพที่ 20 : จักกาย ศิริบุตร “Temple Fair” งานปักและใช้ลูกปัดบนผ้า ในการสร้างเรื่องราวที่สะท้อนการเมือง พ.ศ.2551 ที่มา : <https://readthecloud.co/jakkai-siributr/>

จักกาย ศิริบุตร ศิลปินร่วมสมัยที่มีแนวคิดสร้างสรรค์สะท้อนสังคมและการเมือง ใช้เส้นใยสร้างผลงานศิลปะสิ่งทอ มีสีสันที่เกิดจากการปักของเส้นด้ายและใช้ลูกปัดสร้างพื้นผิวที่ให้ความงาม งานชุดที่วิพากษ์สังคมอย่างเห็นได้ชัดจากนิทรรศการชื่อ Temple Fair ที่หอศิลป์ Tyler Rollins Fine Art (นิวยอร์ก) เมื่อปี พ.ศ.2551

ภาพที่ 21 : ปฏิพัทธ์ ชัยวิเศษ การแปลค่าสิ่งทอ ด้วยวัสดุในชีวิตประจำวันประกอบเป็นพื้นที่ทำจากเข็มกลัดซ่อนปลายสีเงินขนาดสามเมตร สร้างมิติให้เกิดการเคลื่อนไหว แขนงห้อยบนผนัง

ภาพที่ 22: ปฏิพัทธ์ ชัยวิเศษ สื่อสารวัฒนธรรมร่วมสมัย ด้วยเส้นปะที่มีสำเร็จรูปเกาหลีถอดแบบหัวเป็นบุคคลในยุคปัจจุบัน ที่หลงใหลในวันธรรมด้า ชอบการเปลี่ยนแปลงอันมาเป็นวัฒนธรรมตัวเอง
ที่มา : <https://readthecloud.co/patipat-chaiwitesh/>

ปฏิพัทธ์ ชัยวิเทศ นักออกแบบด้านสิ่งทอที่มีจินตนาการจากเส้นใยมาประกอบวัสดุอื่นมาต่อยอดเป็นงานศิลปะร่วมสมัยและผลิตภัณฑ์ งานของปฏิพัทธ์ทำมาจากสรรพสิ่งในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เริ่มกลัดไปจนถึงผลไม้ และไม่ใช่แค่จุดประสงค์ทางแฟชั่นอย่างเดียว แต่มันยังเติมเต็มเขาในด้านศิลปะ ผ่านการตั้งคำถามสะท้อนสังคมของเขาและงานออกแบบผลิตภัณฑ์อย่างที่เขายอยากนำมาเสนอ

ภาพที่ 23 : ศิลปะผ้าทอ ผลงานการออกแบบของ มีชัย แต่สุจริยา
ที่มา : <https://readthecloud.co/meechai-taesujariya/>

มีชัย แต่สุจริยา ศิลปินผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านผ้าทอมือ ออกแบบผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์บ้านคำปุ่น จ.อุบลราชธานี และทอผืนผ้าที่สวยงามใช้การมัดย้อมเส้นใยไหมแล้วนำมาทอ ผลงานที่มีชื่อเสียงชุด ผ้ากาบบัวแสงแรก พัฒนาผ้าทอแบบดั้งเดิมให้ยกระดับเป็นผ้าทอที่มีคุณค่าทางความงามตามแบบศิลปะแนวประเพณี

ภาพที่ 24 : ศิลปะผ้าทอ สร้างลวดลายด้วยการระบายสีบาติก ผลงานการออกแบบของศักดิ์จิระ เวียงเก่า
ที่มา : <https://kullastreemag.com/lifestyle/แพร่-เมืองคราฟท์-phrae-craft-town/>

ศักดิ์จิระ เวียงเก่า ศิลปินสร้างสรรค์งานผ้าบาติก การย้อม และการปักลาย จากกลิ่นอายวัฒนธรรมเป็นงานศิลปะร่วมสมัย สร้างแบรนด์บายศรี จังหวัดแพร่ โดยใช้เส้นใยเป็นงานทอแล้วนำมาเขียนสีบาติกและต่อยอดตัดเย็บเป็นชุดแฟชั่น

การสร้างสรรค์งานของศิลปิน มีทั้งรูปแบบศิลปะจากเส้นใย และพัฒนามาจากการออกแบบสิ่งทอ ศิลปินแสดงออกทางความคิด และถ่ายทอดเทคนิคจากทักษะเฉพาะตน การตีความศิลปะเส้นใยและศิลปะสิ่งทอขึ้นอยู่กับบริบทและกระบวนการสร้างผลงาน มีการศึกษาวัสดุเส้นใยด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (วัสดุศาสตร์) เพื่อให้ได้มาซึ่งวัสดุที่มีคุณภาพเหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบผลิตภัณฑ์ เนื่องจากประเทศไทยเป็นแหล่งเกษตรกรรม พืชสวน พืชไร่ พืชเศรษฐกิจ และพืชอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบเส้นใยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆในโลก แม้วัสดุเส้นใยจะเป็นวัสดุพื้นฐานในงานหัตถกรรมท้องถิ่นแต่เส้นใยก็ได้ถูกพัฒนาเป็นวัสดุในงานออกแบบ แต่เมื่อขอบเขตของงานศิลปะได้ถูกเปิดกว้างขึ้นจึงมิได้จำกัดเฉพาะงานจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์เท่านั้น ศิลปะได้ถูกพัฒนาเป็นสื่อสร้างสรรค์ในงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของศิลปิน

สรุปผลการศึกษาศิลปะเส้นใยและศิลปินที่สร้างศิลปะจากเส้นใย

การศึกษาวัดจากเส้นใยและเทคนิคในการนำเส้นใยไปสร้างสรรค์ ทั้งในงานหัตถกรรมงานออกแบบ และงานศิลปะ พบว่าการใช้วัสดุจากเส้นใยจากธรรมชาติได้รับความนิยมในการสร้างสรรค์งานศิลปะในประเทศไทยมีการใช้เส้นใยธรรมชาติจากเส้นไหม ฝ้าย ปอ ป่าน และเส้นผมมาประยุกต์ใช้ในงานศิลปกรรม โดยพัฒนากระบวนการจากเทคนิคดั้งเดิมมาสู่เทคนิคร่วมสมัย อาจเนื่องมาจากรากฐานสุนทรียทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และเป็นแหล่งวัตถุดิบทางการเกษตร ส่วนวัสดุสังเคราะห์เส้นใยในลอน และโพลีเอสเตอร์ ก็ถูกพัฒนาใช้ในงานออกแบบสิ่งทอเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจไปสู่ระบบอุตสาหกรรม

คุณค่าของวัสดุจากเส้นใยในงานศิลปะ มีข้อจำกัดของวัสดุที่มีการแปรเปลี่ยนตามกาลเวลา การเก็บสะสมหรือการรักษาให้คงสภาพซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ต้องใส่ใจ ดังนั้นการอยู่รอดของงานศิลปะเส้นใย ศิลปะสิ่งทอ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายศิลปินและนักออกแบบ ในงานประเพณีนี้ได้รับการสนับสนุน และยกระดับคุณค่าทางศิลปะมากขึ้น

การศึกษาค้นคว้าข้อมูลการทำงานศิลปะเส้นใยของศิลปินต่างชาติ และศิลปินไทย เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการ รวมทั้งลักษณะเด่นในการเลือกใช้วัสดุจากเส้นใยในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม ข้อมูลที่ได้มาจากการรวบรวมข้อมูลรูปแบบงานศิลปะเส้นใย และตัวอย่างศิลปินที่สร้างงานจากวัสดุเส้นใย แนวทางพัฒนารูปแบบในการแสดงออก พบว่าศิลปินและนักออกแบบไทย ให้ความสำคัญกับการคัดสรรวัสดุที่สามารถสื่อสารความคิด และแสดงคุณค่าได้อย่างงดงามและประณีต ทั้งในงานศิลปกรรม 2

มิติ และ 3 มิติ วัสดุเส้นใยแสดงคุณลักษณะที่มีความหมายบางอย่างด้วยตัววัสดุเอง ส่วนคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ก็เป็นส่วนที่ศิลปินและนักออกแบบใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถมาผสมผสาน และถ่ายทอดออกมาให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ

วิธีการนำวัสดุเส้นใยมาใช้ในการสร้างสรรค์ มีตัวอย่างดังนี้

1. วัสดุชนิดเดียว + ใช้เทคนิคเดียว :

ไหม + การทอ

ไหม + การถักขึ้นรูป 3 มิติ

ไหมพรม + การถักโครเชต์

2. วัสดุชนิดเดียว + หลายเทคนิค :

ไหม + การทอ + การปัก + การย้อม

3. วัสดุหลายชนิด + เทคนิคเดียว :

ไหม + ฝ้าย + ป่าน + การทอ

4. วัสดุหลายชนิด + หลายเทคนิค :

ไหม + ฝ้าย + ป่าน + การทอ + การปัก + การย้อม

คุณลักษณะ และคุณสมบัติของวัสดุเส้นใยชนิดเดียวหรือหลายชนิด รวมทั้งการผสมผสานร่วมกับวัสดุอื่น สามารถสร้างแนวทางในการสร้างสรรค์ได้อย่างหลากหลาย การออกแบบวัสดุของนักสร้างสรรค์ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้สร้างว่าต้องการสื่อสารอะไร ศิลปินและนักออกแบบในปัจจุบันใช้วัสดุเส้นใยจากธรรมชาติ และวัสดุสังเคราะห์ ซึ่งเป็นความท้าทายร่วมสมัยในการข้ามเส้นแบ่งระหว่างงานหัตถกรรม(Craft) และเป็นแนวทางในการสร้างศิลปะร่วมสมัยด้วยวัสดุเส้นใย

เอกสารอ้างอิง

เข็มชัย เหมะจันทร์. (2549). เส้นใยและเส้นด้าย : สิ่งทอเทคนิค. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ.

วัฒน์นะ จุฑะวิภาต. (2552) ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สนั่น บุญลา. (2553). ความรู้เรื่องผ้าทอ. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ.

จักกาย ศิริบุตร. (2562). วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เดอะคลาวด์. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 กรกฎาคม 2563

จาก <https://readthecloud.co/jakkai-siributr/>

น้ำฝน ไส้ศัตรูไกล. (2560). รางวัลนักออกแบบไทย. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 กรกฎาคม 2563 จาก <https://www.baanlaesuan.com/64878/design/design-update/designer-of-the-year-awards-2017>

ปวิพัทธ์ ชัยวิเทศ. (2562). วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เดอะคลาวด์. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 กรกฎาคม 2563

จาก <https://readthecloud.co/patipat-chaiwitesh/>

มีชัย แต่สุจริยา. (2562). วัฒนธรรมสร้างสรรค์ เดอะคลาวด์. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 กรกฎาคม 2563

จาก <https://readthecloud.co/meechai-taesujariya/>

ศักดิ์จ๊ะ เวียงเก่า. (2561). แพร่ เส้นไหมเมืองคราฟ : กุลสตรี. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 กรกฎาคม 2563

จาก <https://kullastreemag.com/lifestyle/แพร่-เมืองคราฟ-phrae-craft-town/>

อิมหทัย สุวัฒน์ศิลป์. (2563). สวรรค์ ศิลปะและวัฒนธรรม. เข้าถึงเมื่อ วันที่ 10 กรกฎาคม 2563

จาก https://www.sarakadeelite.com/arts_and_culture/imhathai-unseen/

Carol K. Russell. (2011). Fiber Art Today. Schiffer Publishing : Pennsylvania.

Caroline Bell. Textile Art. Retrieved May 22, 2018, from

<https://carolinebelltextiles.wordpress.com/>

Karen Margolis. (2017). Garden of Mutei. Retrieved May 16, 2018,

from <http://www.karenmargolisart.com>

Kazuhito Takadoi. AKI (Autumn). Retrieved June 14, 2017,

from <http://www.kazuhitotakadoi.com>

Magdalena Abakanowicz. (1969). Abakan Red. Retrieved May 23, 2019, from

<http://www.abakanowicz.art.pl/abakans/RedAbakan+Ma.php.html>

Martien Van Zuilen. (2018). Standing Tall. Retrieved January 14, 2019, from

<https://www.martienvanzuilen.com/latest-news.html>

Matt Shlian. (2015). Reina. Retrieved April 8, 2019, from

<https://www.mattshlian.com/>

Peter Collingwood. (2013). Inspirational Weave. Retrieved June 19, 2017, from

<http://www.pinterest.com/pin/37647346863599755>

Raija Jokinen. (2015). Papyruksen sini. Retrieved March 10, 2017, from

<https://www.raijajokinen.fi>

Richard Sweeney. (2010). Shell. Retrieved April 8, 2019, from

<https://www.richardsweeney.co.uk/works>

Rosie James. (2009). Figures. Retrieved April 8, 2019, From

<https://rosiejamestextileartist.wordpress.com/about/>

Ruth Asawa. Wire Sculpture. Retrieved June 14, 2017, from

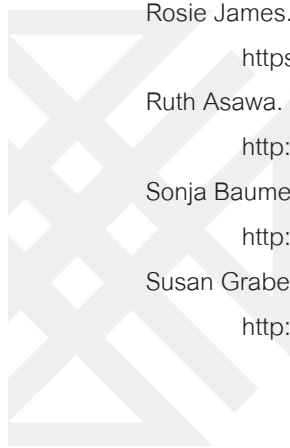
<http://www.ruthasawa.com>

Sonja Baume. (2007). Crocheted Membrane. Retrieved July 19, 2017, from

<http://www.sonjabaeumel.at>

Susan Grabel. (2008). Venus Inside and Out. Retrieved January 15, 2020. From

http://www.susangrabel.com/venus_castpaper1.html

- Tomoko Shioyasu. (2014). Self Illusion. Retrieved April 8, 2018, from
<https://selfillusion.tumblr.com/post/126470832655/tomoko-shioyasu/amp>
- Valerie Buess. (2012). Sea Creatures Art. Retrieved April 8, 2018, from
http://www.valeriebuess.com/valerie_buess.html
- Vally Nomidou. (2011). Figures. Retrieved April 8, 2019, from
<https://vallynomidou.wordpress.com>
- Vanessa Barragao. (2018). Colorfull Coral. Retrieved April 11, 2019, from
<https://www.vanessabarragao.com>
- Wikipedia, the free encyclopedia. (2017). Fiber Art. Retrieved March 6, 2017, from
https://en.wikipedia.org/wiki/Fiber_art

